

TINA
HARNESK

NAROD
ŠTO PO
SNEGU
SEJE

Sa švedskog preveo
Igor Solunac

■ Laguna ■

Naslov originala

Tina Harnesk

FOLK SOM SÅR I SNÖ

Copyright © Tina Harnesk 2022

Published by agreement with Ahlander Agency

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

SWEDISH
ARTSCOUNCIL
KULTURRÅDET

The cost of this translation was defrayed by a subsidy from the Swedish Arts Council, gratefully acknowledged.

Sa zahvalnošću ističemo da je prevod ovog dela svojom subvencijom omogućio Švedski umetnički savet.

Posvećeno deci, poimence su to:

Ejvind i Flora

*Jun-Ante, Juar, Mahte, Erik, Signe, Dag-Bihtar,
Antaris, Edit, Jon & Darija*

*... i tebi, mužu, koji si mi obećao psa
ako napišem knjigu.*

Sad si ti na potezu.

Prolog

„Ujko, ispričaj mi priču o čuvaru irvasa koji je sreo haldi*!“ Glas dečaka bio je uporan i jasan, a kotrljao se preko poda poput šake smrznutih brusnica.

Marida je ležala u susednoj sobi i čula kako Bjera ispija kafu kroz komadić šećera koji je držao između zuba, pre nego što je spustio šoljicu na stolnjak.

„Pa, čuo si tu priču mnogo puta, ali rado ću je ispričati još jednom“, odgovorio je dečaku, glumeći očajanje. Međutim, njegova supruga je znala da on voli da priča priče, da je to nasledio od roditelja, koji su opet to nasledili od onih što su koračali stazama života pre njih. Tako su pamtili i tako je narod bez reči na papiru ostavljao tragove, u zemlji koju su se trudili da sačuvaju od promene.

Najviše je voleo da priča dečaku koji je sedeo na dvosedu u kuhinji sa očima koje su se opirale snu i okretao posudu sa šećerom na stolu između njih. Marida je blago povukla

* Lap.: duh, u laponskoj mitologiji često zaštitnik nalik anđelu čuvaru. (Prim. prev.)

jastuk ispod obraza, izvukla pramen kose i namestila ga kako bi udobno ležala u mirnoj tami. Zatvorila je oči.

I ona je volela njegove priče, posebno one koje bi mu došle ovako na dečji zahtev. Tu u tami sobe videla bi kako mu pogled nestaje u daljini dok je tragao za rečima u sebi, tražio mladog pastira, a kad bi ga Bjera pronašao, njegov glas bi postao nečiji tuđi. Prolazio je kroz svetlost od šporeta u kuhinji i izlazio kroz prozor napolje u mrak. Naposljetku bi njegov glas odjekivao u svim senkama sobe, prizivajući likove iz tmine. Mariđa je čula kako Bjera doziva topot kopita i tela irvasa koja lutaju otvorenim prostranstvima, dok im vetar mrsi krzno i češe nozdrve. I tu se pojavio mladi čuvar irvasa – gotovo je trčao prema slušaocima, u nemom razgovoru sa svojim psom. Omča na kraju užeta lagano se zatresla dok je prelazio preko stenja, a nož mu je lupkao o spoljašnju stranu bedra.

„Tako se to zbilo“, počeo je Bjera dubokim i teškim glasom, poput crkvenog zvona. Reči su bile jasne dok je punio glas sećanjima svog naroda. Bilo je nemoguće odrediti je li pogođen snagom koju je prizivao, ili je tog trenutka upravljao snagom, čuvarom irvasa i svima njima. Čak je i stari sat na zidu naizgled zadržao dah u iščekivanju dok je Bjera čitao naglas iz te nenapisane knjige.

„Da su mladi čuvar irvasa i njegov pas bili na planini jednog leta, sami sa stokom. Bilo je naporno, pa su i on i pas bili umorni kad su legli da spavaju u šatoru. Vatra se skoro ugasila, ali je žar još tinjao među kamenjem. Skoro ga je uhvatio san dok je ležao zatvorenih očiju i s glavom na jastuku. Uto je začuo grebanje po šatoru. Napola je otvorio oči, provirio i ugledao kako se nešto pribija uz šator, pa se uspravio. Začuo je zvonak smeh i tihe, šaljive reči izgovorene onako kako to rade devojke. Slušao je i ugledao tri prilike kako koračaju

napolju. Svađale su se međusobno, a obris jednog tela ocrtao se na zidu šatora kad je jedna naletela na njega.

'Pa, ti si čitavog dana gledao izdaleka. Dođi sad i lepo pogledaj!'

Čuvar irvasa je u tom času shvatio da su napolju haldi devojke, jer nikog drugog ne beše kilometrima unaokolo. U sećanju i pričama Laponaca, ova bića žive u blizini, rame uz rame s njima, ponekad vidljiva jedino onima koji imaju dara da ih opaze. Pripovesti su bile brojne, a dotad je čuo sve što je njegova porodica znala. Narod iz priča nazivao je Laponce srođnicima, a bilo je i načina da se dopre do njih, zaustaviti ih kako bi ih čovek mogao dodirnuti i zadržati.

Pas se probudio i ispružio čitavo telo prema devojkama. Blago je režao sve dok ga ruka nije pomilovala po krznu. Mladić je drugom rukom posegnuo za nožem u remenu i tiho, poput aveti, izvukao drvenu dršku i oštro čelično sečivo. Sledeći put kad je žensko telo palo na šator, bio je spreman – pažljivo ju je bocnuo vrhom noža u leđa, tako da je sitan pupoljak krvi procurio preko kože šatora.

Napolju je utihnulo, kao da se gusta magla spustila na planinu. Vetar je zadržao dah, potok prestao da pevuši, a blago pucketanje žara utihnulo je kao smrznuto u trenu.

Uto se debeli šator razdvojio, a ženska prilika se nagnula kroz otvor i mekim pokretima sela s druge strane vatre. Pogledala je naviše. Očima tamnim i sjajnim poput katrana, haldi ga je posmatrala, dok je jedva disao.

Dugo ga je tako gledala, kao da pokušava da dokuči njegovu dubinu. Napokon se osmehnula i odlučnim glasom rekla:

'Poželeo si da me držiš. Sad ćemo videti možeš li i da me zadržiš.'

Njen laponski zvučao je starinski, a glas joj je bio snažan i smiren kad je nastavila da govori.

’Postaću ti žena, a uz mene ćeš dobiti čitavo moje krdo kao miraz. Podariću ti zdrave sinove i jake kćeri i bićemo srećni. Ali jedno mi moraš obećati.’

Srce čuvara irvasa tuklo je snažnim damarima. Jedino je uspevao da klima glavom, ispunjen srećom i očekivanjem.

’Nikad nikome ne smeš reći kako sam postala tvoja ili šta sam. Nijednom me ne smeš nazvati imenom koje ne pripada tvom svetu.’

Mladić se nakašljao i sa oduševljenjem i ozbiljnošću obećao da će učiniti kako je tražila. Zatim je otišao do mesta na kojem je njegova porodica čuvala svoj sveti kamen, kako mu je devojka naložila, i zurio u svetlu letnju noć. Čak se ni komarci izgleda nisu rojili u ovo doba.

Čuo je veliko krdo irvasa kako se približava. Sa omčom u ruci, pratio je moćne bele rogove pogledom, upravo kao što mu je devojka zapovedila. Onda ju je bacio ka životinji. I kad je uspeo da privuče jakog, ponosnog irvasa prema sebi, krdo se podelilo i polovina irvasa krenula je za njim. Zbijali su se, tiskali sa izduženim vratovima za vođom. Ka mladiću.

Bilo je baš kao što je devojka rekla. Venčali su se, ali tokom čitavog obreda hodali su suprotno od kazaljki na satu, a njihov vrač čitao je Očenaš unazad. Moćni šaman je sigurno shvatio šta je zapravo mlada, ali bio je dovoljno mudar da o tome ne govori naglas. Deca su pristizala jedno za drugim, a porodica se obogatila zahvaljujući njenom krdu. Sve im je išlo dobro i bili su veoma blagosloveni zbog irvasa.“

U kuhinji je odjednom nastupila tišina. Bjera je polako vrteo šoljicu kafe i gledao zamišljeno, ili možda prozorljivo, u soc.

„A šta se posle dogodilo?“, upitao je dečak.

„Pa, valjda znaš. Muž je jedne večeri provukao prste kroz ženinu kosu i šapnuo joj na uho: *Ljubljena ženo, draga*

moja... moja haldi... moja čaralice... Žena kao da se pretvorila u kamen. I kao što se oblak polako pomalja s neba, okrenula se, privukla decu k sebi, i ne gledajući u njega, u tišini su izašli kroz otvor šatora. A muž je sa užasom posmatrao kako se njegova porodica, kao i krdo irvasa malo podalje, raspršuju i postaju jedno s prvim zracima sunca koji su dotakli zemlju.“

Mariđa je zadrhtala pod pokrivačem i čekala da se čarolija prekine, kao što je uvek bivalo kad bi Bjera utihnuo. Zatim je uz škljocaj otvorio kutijicu s duvanom i žuljevitim prstima uzeo prstohvat. Dečak je neko vreme ćutao, a zatim upitao:

„Ali zašto je nestala? Ako ga je volela, zar ona i deca nisu mogli da ostanu?“

Izgledalo je kao da Bjera pažljivo razmatra odgovor pre nego što je progovorio: „Duboko u sebi, verovatno je osećala kako joj nešto drugo nedostaje, iako je osećala ljubav prema njemu. Mislim da čovek nikad ne prestaje da čezne za domom. Bez obzira na to šta postaneš i gde završiš, tvoje srce ima koren.“

Glas mu je bio toliko ispražnjen vremenom, toliko natopljen sudbinom, da je Bjerina supruga znala da je konačno progledao.

I

Zeleno svetlo za Jokmok*

Usred najmračnije vučje zime stara gospođa je dobila presudu. U sobi sa umetničkim slikama nejasnih boja, uporno je odbijala da susretne lekarkin pogled. Verovatno su ti grozni pejzaži bili posebno odabrani za ovakve razgovore, razmišljala je Mariđa cinično.

Doktorka Skruvlenijus je čekala da vidi kako će primiti vesti i blago škiljila sa izrazom saosećanja uokvirenim zelenkastim obrvama.

U stvari, obrve su pomalo delovale kao da boluju od morske bolesti, i po boji i po obliku, smeštene iznad naočara kao mamurne larve. Ili možda gušteri. Brzi i izgladneli gušteri koji su trčkarali preko čela dok joj se doktorka polako i pažljivo obraćala uvežbanim glasom.

Da nije možda zbog svetla? U sobi je snažno mirisalo na sredstvo za dezinfekciju ruku i ljiljane. Mariđa je podigla bradu kako bi bolje videla. Riđa kosa može da poprimi zelene prelive ako je pereš u kiseloj vodi. Ili beše obrnuto? Ah,

* Naseljeno mesto na severu Švedske, u okrugu Norboten, u provinciji Lapland. (Prim. prev.)

da! Od slane vode dlake na telu postanu zelene. To je videla na televiziji, dakle, mora da je istina.

Lekarka je tiho i umirujuće mrmljala – starija gospođa koja je upravo primila tužnu vest očigledno je bila prilično zaprepašćena.

„Razumem da je ovo teško čuti, Marija, i nažalost, ne postoji bezbolan način da se saopšti ovako *izuzetno* tužna vest.“

Obrve su se ubrzano pomerale pre nego što su se ponovo namestile u saosećajno zeleno slovo A iznad lekarkinih očiju.

Mariđa je podigla obrve visoko, pokušavajući da utvrdi da li bi možda i one nalikovale gmizavcima, ali, nažalost, nisu. Bilo joj je žao zbog toga. Takva veština bi joj pričinila veliku radost. Nozdrve su joj se raširile od napora u još jednom pokušaju da oponaša lekarkine veličanstvene pokrete lica. Uredno počupane dlačice sad su se strahovito spustile preko kapaka, pokušavajući da uhvate vrludavi pogled pacijentkinje.

Da li se takva sposobnost može uvežbati?, pitala se Mariđa, nagnuvši se sa zanimanjem u neudobnom i neprirodno dubokom naslonjaču. Njeno ćutanje je počelo da smeta lekarki, to je svakako primetila.

„A kako vam je kod kuće?“, upitala je doktorka Skruvlenijus, glave saosećajno nakrivljene u stranu. „Da li imate partnera ili nekog bliskog ko bi mogao da vam pomogne da prebrodite ovo?“

Način na koji joj se lekarka obraćala veoma ju je nervirao – postavljala joj je pitanja kao da je Mariđa slaboumna.

„Naravno, učinimo sve što možemo da vam pružimo podršku i olakšamo ovaj period. Ponudićemo vam psihološku podršku, a mogu da vam prepisem i određene lekove ako mislite da bi vam pomogli.“

Uprkos blagom glasu, Mariđa je bila na oprezu i odjednom se ponovo obrela u sobi, sasvim prisutna. Dalje proučavanje lekarkinih obrva moralo je da pričeka.

„Udata sam i muž će se svakako lepo starati o meni. Nije nam potrebno ništa sad kad znam kako stvari stoje.“ Mariđa je pokušala da ustane. „Najlepše se zahvaljujem na pomoći.“

Doktorica Skruvlenijus ju je sprečila, ispruživši hladnu ruku. Dva guštera su se približila i onjuškala jedan drugog iznad njenog nosa.

Sitna lekarkina ruka počivala je na Mariđinim krivim prstima kao latice na čvornovatom boru.

„Razumem da vam je teško da ovo prihvatite, Marija, ali kad budete spremni, volela bih da vam ispričam o mogućnostima koje su vam na raspolaganju. Ako ništa drugo, možda možemo da obezbedimo savetovanje za vašeg supruga?“

Mariđa je bila toliko zaprepašćena da je zaboravila koliko ju je živciralo to što joj je lekarka ponovo pogrešno izgovorila ime. Otrsla je šaku doktorke Skruvlenijus i odgovorila: „Ne, on nije naročito pričljiv. Mirno će prihvatiti okolnosti i mislim da mu to neće biti teško.“

Gušteri su sad već poskakivali, a lekarkino čelo se namreškalo. Utonuli su joj u bore na licu kao da pokušavaju da prikriju iznenađenje ili užas.

Prosto je neverovatno koliko je ova žena nadarena, pomislila je Mariđa oduševljeno, gubeći nit razgovora.

„Ali naravno da će mu biti teško... Zaista nije preporučljivo za stariju osobu da se sama snalazi u ovakvim okolnostima!“ Jednolični glas doktorke Skruvlenijus prešao je u osvežavajuće više tonove. „*Velika* je trauma kad čoveku preti opasnost da nakon toliko godina izgubi drugu polovinu“, naglasila je.

Mariđa je klimnula glavom i rekla: „Ali on je sâm presudio svojim psima i, verujte mi, taj čovek je vrlo osećajan! Bio

je nerazumno vezan za većinu njih. Naravno da je plakao kad je mislio da ga niko ne vidi – ali ubrzo bi bio kao nov!“

Lekarka ju je zapanjeno pogledala. „Ali ne upoređujete valjda ovo sa uspavljivanjem kućnog ljubimca? Mislim...“ – oči su joj bile krupne kao tacne i načas je gotovo izgubila stručno ponašanje – „ipak niste pas, već njegova supruga? Sigurna sam da to ne...“ Zastala je. Zatim se pribrala i nastavila trezvenim glasom, odlučna da sledi propisane procedure za saopštavanje smrtonosnih dijagnoza. „Dakle. Kako biste voleli da uredite svakodnevni život? Hoćete li živeti u domu za starije ili možda kod kuće uz dodatnu negu?“

Maridino srce je preskočilo, u ustima je osećala ukus šaša, trave i sena kojim Laponci oblažu obuću, a reči su joj bile jasne i odsečne.

„Ne, nije nam potrebna pomoć u kući. Ne volimo da nam dolaze neznanci. Sami se odlično snalazimo, stvarno odlično. Nikad nam nije bila potrebna pomoć ni u čemu. Nismo ni najmanje neuredni niti bolesni, nijedno od nas“, obavestila je lekarku, zaboravljajući ono što je upravo ustanovljeno o njenom zdravstvenom stanju.

Doktorica se nakašljala nepodnošljivo dugo, pa zamišljeno stavila prst na bradu.

„Mislim da bi ipak trebalo da se redovno čujemo, Marija, da vidimo kako ćete se snalaziti. Kao što rekoh, mnogo toga još možemo da učinimo za vas, iako je ishod neizbežan“, dodala je obazrivo ali jasno.

„Dakle, završile smo, zar ne?“, zaključila je Mariđa i nespretno ustala iz neudobnog naslonjača. Kolena su joj zaškripala dok se saginjala da podigne kapu s poda i stavi je na glavu.

„Ako tako želite. Imamo vaše podatke, pa ćemo se javiti za nekoliko dana kad se sve ovo malo slegne.“

Lekarka joj je pružila ruku. Mariđa je uzvratila tako što je temeljno ispravila maramicu koju joj je lekarka dala pre razgovora i vratila joj je. Mali sjajni gušteri iznad očiju delovali su zbunjeno, ali pribrala se, prihvatila pruženi papir i rekla zbogom. Onkološkinja Runa Skruvlenijus gledala je za staricom koja se mumlajući teturala preko mermernog poda sa raskopčanom jaknom poput čupave vrane na vetru. Kod stare gospođe telo verovatno nije jedini problem, pomislila je dok su gušteri lenjo dremali u toploti njenih valunga.

* * *

Mariđa je hitala kroz bolničke hodnike ka izlazu brzo koliko su je nosile njene kratke, krive noge. Na putu ka stanici, gde je autobus trebalo da stane za tri četvrti sata, iskopala je stari mobilni telefon iz džepa zimske jakne – i bacila ga u kantu za smeće.

Niko neće saznati ništa o ovome. Ovo je nešto između nje i njenog tvorca.

Niko neće odgovarati na pozive zelene doktorke. Zvonce koje zvuči kao da su se komarci napili krvi onih koji drže predavanja o načinu života, odzvanjaće u zagušljivoj plastičnoj grobnici među pikavcima i odbačenim kesicama slatkiša. Baterija tog prokletog telefona istrošiće se pre nego što se Mariđin život završi.

U to nije bilo sumnje.

* * *

Te noći se Mariđa trgla iz sna uz jecaj, s vlažnim i bolnim upalim obrazima prošaranim borama. Bjera je ležao okrenut prema njoj s teškom rukom na njenom struku.

„Sanjala si.“ Njen zakoniti muž ju je ozbiljno posmatrao, kao katolički sveštenik koji je upravo čuo posebno grešan iskaz. „Mislim da si sanjala njega...“

Mariđa je još uvek teško disala i svom snagom volje primoravala dah da se smiri.

Nije mogla da mu ponudi nikakav odgovor, samo ga je pogledala u oči razotkrivene duše. Stegla mu je staračku ruku, a Bjera joj je nežno uzvratio stisak.

„I meni nedostaje.“ Bjerin glas je bio taman poput svitanja.

Ležali su nemo u mraku, okrenuti jedno prema drugom pod pokrivačem, dok su im misli odjekivale u malom praznom prostoru između njih na dušek. Mariđa je pomislila kako bi volela da oseti njegovo toplo stopalo u svom dlanu. Iako bi on sad, naravno, bio odrastao čovek, čija stopala joj ne bi stala u šaku, niti bi pružala naročito lep oslonac za spavanje. Čak i ako bi spavao s njima u krevetu – što, naravno, ne bi. Spavao bi na dvosedu u kuhinji, koji je možda prekratak, ali Mariđa bi mu stavila jastuk ispod listova kako mu noge ne bi oticale dok vise preko ivice. I debele čarape. Sigurno bi se postarala da mu stopala budu dobro pokrivena ako bi već morala da vise van kreveta. Ako ti se noge smrznju dok si mlad, imaćeš bolove kad ostariš, to su svi znali.

„Je li danas sve prošlo dobro u bolnici, kao što si rekla?“ Bjera je zvučao kao da je skoro već zadremao.

Mariđa ga je kratkovidno pogledala, a zatim se pretvarala da zeva. Umirujuće ga je potapšala po nadlanci.

„Sve je prošlo dobro, zdrava sam kao koštica od voća. Nema razloga da se brineš!“

Poljubila ga je u nokat na palcu i okrenula se od njega kako se ono što je skrivala na licu ne bi videlo. Muževljeva ruka je još uvek počivala na njoj kad ga je čula kako je ponovo zaspao, s teskobnim disanjem starca i teškim izdahom između drhtavih usana.

Bjera Rija je sad spavao kao dete, a ta sigurnost je istovremeno umirivala i plašila njegovu suprugu.

Kad je okrenula jastuk i disanje joj se produbilo, mogla je gotovo da se zakune kako oseća meku slepoočnicu Heaika-Jone na usnama. I njegov miris.

Marida ga je udisala, poput životinje koja njuši miris uspavanog mladunca. Dozvolila je mislima da se pretvore u vazduh, ugljen-dioksid i bolnu tišinu, čiji je koren bio unutar njenog pupka.

Bjerin izgubljeni nož i Marid'in izgubljeni razum

Živeli su nekoliko desetina kilometara daleko od naselja, na planini prilično iznad nivoa mora. Duž krivudavog puta u planinskom selu po imenu Sarvesoajve, vikendice i kolibe bile su raštrkane u isto tako krivudavoj brezovoj šumi između starijih smreka. S najviših kuća pogled je pucao sve do Guovdo, jedinog gradića u opštini. Zimi su svetla na skijaškoj stazi svetlucala poput novogodišnjih ukrasa prema Sarvesoajveu.

Ovde su Bjera i Marid'a Rija posedovali kuću. Nije bila bogzna kolika – dve sobe i kuhinja s nekoliko pomoćnih zgradica, ali su makar imali toalet i satelitsku antenu. Možda je pročelju nedostajalo nekoliko slojeva boje, posebno na južnoj strani kuće, ali to je bilo nebitno, skoro nepotrebno, prema njihovom mišljenju. Možda je prilazu trebalo još nekoliko lopata šljunka, ali ni to ih nije zabrinjavalo. Dom je bio, i uvek će biti, dovoljno dobar za njih.

Ne, stanje kuće im nije zadavalo brige. Bjeru je brinulo nešto sasvim drugo.

Klećao je pored korpe za drva. Pažljivo je krilom tetreba čistio prašinu na podu i pepeo s metalne ploče. Prsti su mu

danas bili iskrivljeni i puni bola, što je nagoveštavalo promenu vremena. Termometar s druge strane prozora jedva je bio vidljiv ispred snežnog zida naslonjenog na staklo. Svetlost ni danas nije mogla da se probije. Jedino je bleđi odsjaj iz oblaka na snežnom pokrivaču osvetljavao dan. Svetlucao je prigušeno na suvim pahuljama i ispunjavao um belim sumrakom. Živa u termometru se slagala – bilo je izuzetno hladno.

Bjera je nespreno obmotao krilo kaišem okačenim o ekser. Krilo se nekoliko puta okrenulo na toploti peći, a perje tetreba zablitalo je na svetlosti. Prema običaju, zadržali su ga za kućnu upotrebu kao metlicu, posebno oko peći, ali sad je već delovalo pomalo istrošeno. Trebalo bi da ulovi novog tetreba ove zime. Vatra je pucketala iza vrata peći, a on je bacio pogled na suprugu koja je sedela na kuhinjskoj stolici pored sudopere, odgovarajući na muzički kviz uz stari, pištavi radio. Pomeo je smeće u đubrovnik i prešao preko prostirke ka kanti za smeće ispod sudopere. Mariđa je odsutno pomerila nogu u debeloj čarapi, koja se njihala u ritmu muzike, kako bi mogao da joj priđe. Supruga je izgledala zadovoljno dok je tako sedela, kao mala svraka na udobnoj grani.

* * *

Za razliku od žene, Bjera je koračao. Nije mogao da pronađe nož. Onaj koji mu je obično bio kao deo tela, uvek pričvršćen za pojas. Osećao se neobično nag, osakaćen bez njegovog lupkanja po levom boku. Nekoliko puta dnevno ruka bi mu posegla za njim, da bi očistio ribu, namazao hleb ili uradio nešto drugo za šta dobar nož može da posluži. Napravio ga je svojim rukama i poznavao mu oblik i suštinu i spolja i

iznutra. Uvek bi ga vraćao u kožnu futrolu bez razmišljanja, ali sad odjednom nije mogao da shvati gde je nestao. Čitava priča je bila krajnje čudna i zapravo pomalo neprijatna. Njegovo odsustvo ga je uznemiravalo, ali još nešto je remetilo njegov mir i spokoj.

Bjera je ponovo pogledao Mariđu. Držala je olovku mirno iznad novina kao da duboko razmišlja. Na glavi je, kao i obično, imala štrikanu kapu, a niz leđa su joj padale dve pletenice poput mirnog zimskog potoka sive boje. Nosila je flanelsku košulju i suknju s keceljom koja je izgledala kao da ju je koristila da obriše pod. Na njegovo pitanje, odsutno je odgovorila da je nož ležao na novinama *Norbotens-kuriren*, pored sušenog mesa. Što je iznenađujuće, pomislio je Bjera, jer su oboje znali da dimljeno sušeno meso visi na klinu u šupi – kao i uvek. Sem toga, nisu pretplaćeni na druge novine osim na *Norland sosijaldemokraten*. Izgledala je pomalo blesavo kad je to rekao i krenula je da priča o njegovim pocepanim rukavicama.

Moglo se desiti da ga uzme haldi, razmišljao je Bjera. Dešavalo se to ponekad i nije bilo razloga za uzrujavanje. U tom slučaju, uskoro će ga pronaći ako ih dobro poznaje.

„Pozajmite, ali morate mi ga brzo vratiti“, rekao je za svaki slučaj. Tako tiho da su mu se usne jedva micale dok je navlačio čizmu. Međutim, daleko od toga da je bio uveren da su mu podzemna bića uzela nož – ili siguran šta se zapravo zbiva s njegovom suprugom. U poslednje vreme Mariđa je bila drugačija. Nekako zamišljena i – čudna. Bjera nije mogao da pronađe prikladniju reč – Mariđa se naprosto ponašala čudno poslednjih meseci. Često je pričala o prošlosti, čak i o onome što inače nisu spominjali. Skrivenim i bolnim uspomenu. A nekoliko puta je rekla i ono što je godinama ostalo neizrečeno među njima. Bjera je šaputao

slogove sebi u bradu. Osećao je dečakov duh u duši, i u njegovom starom srcu šaputali su prvi tonovi *joika*, drevnog načina pevanja laponskih naroda. Zatim je tvrdom i žilavom rukom protrljao čelo da se sabere i stavio kapu.

„Izaći ću nakratko.“

Na hladnom vazduhu poput magle oko sebe na stepenicama, Bjera je razmišljao o poseti bolnici pre nekoliko nedelja. Da li se radi o nečemu ozbiljnijem od zdravstvenog pregleda koji je Mariđa spomenula? Ledeni vetrovi januara grizli su ga oštrim zubima – i spolja i iznutra. Zapravo, nije bila sasvim svoja. Bjera je zadrhtao. Šta ako je bila kod nekog lekara za demenciju?

*Herrá don áigá**, da nije možda počela da gubi razum?

* Lap.: O moj bože! (Prim. prev.)

3

Kraj

*Tesna, crna vrpca kruta
Pokolenjima, duž svakog puta
Pečat s krunom, plamen žeže
Iz naborane ruke beže*

Svaki put kad bi Kaj posetio majku tokom protekle godine, poželeo bi da umre. Nije se čak ni stideo toga. Možda je njegova majka razumela šta je želeo, i to mu nije zamerala, jer bi svaki razgovor završavala uzdahom kroz nos. Kao da je htela da kaže: *Nažalost, ni ovog puta*. Ozloglašena debela dama čvrsto bi stisla usne i odbila da zapeva. Svaki put.

Kaj nije želeo da posmatra majku kako pati. Naprotiv, želeo je da se mirno kreće ka spokojnom odlasku, kakav verovatno svi teško bolesni ljudi duboko u sebi priželjkuju.

I iskreno se trudio da joj olakša. Kad bi mu se učinilo da plamen života zamire, pevušio joj je nežno pesme o vrapčijim očima, ženama što otvaraju prozore i rajskim naseljima nadohvat ruke. Držao ju je za ruku, pevušio umirujuće njoj – a i sebi.

Ali onda bi se začuo onaj nazalni, teskobni uzdah iz bolesničke postelje, i on bi je poljubio za oproštaj u sede šiške. Uzeo bi knjigu, napola pojedenu mešavinu bombona i punjač za mobilni. Podjednako snažno kao što je maločas želeo da mu majka pređe na drugu stranu, sad se usrdno u sebi molio da poživi još malo duže. Do sledećeg puta. Jer nije se radilo samo o plemenitoj nadi da će se patnja napokon završiti za nekog bližnjeg. Bio je potpuno svestan toga.

Ne, Kaj je morao da bude tamo. Želeo je kraj.

* * *

I tako je stigao do bolnice u Burlengeu s platnenom torbom iz biblioteke. Svakog dana. Sedeo je u naslonjaču pored prozora sa zavesama izbledelim od sunca koje su uokvirivale pogled. Posmatrao je svoju staru srednju školu preko puta ulice. Čekao je, pisao neizgovoreni kraj knjige. Tokom leta je prizor ispred nudio šetače pasa u kišnim ogrtačima i male španijele obešenih ušiju. Vetrovitim letnjim danima lepršali su dugi barjaci ispred prodavnice na benzinskoj pumpi poput ušiju mangupa koje čupa ledeni vetar. I svakog dana je pažljivo beležio svakodnevicu koja se odvijala napolju. Pozornica, poslednja scena u životu s majkom.

Jednog popodneva u avgustu Kaj je sedeći kraj prozora postao slučajni svedok kako sredovečan muškarac s velikim peškirom ispod stomaka juri ulicom. Završilo se tako što je uskočio u taksi. Izgledao je kao skakavac sa dugim nogama. Da nije toliko čvrsto stezao peškir prstima punim pegica od sunca, nesumnjivo bi razotkrio sopstvenu golotinju.

Kaj je osetio izvesnu zahvalnost prema jadnom taksisti. I uopšte nije želeo da danas vidi još golih telâ starije gospode. Šta je uopšte izazvalo tu trku? Sigurno ništa pohvalno.

Nije mu se dopao muškarac s debelim zlatnim lancem koji mu je lupao o čosave grudi. Matori perverznojak, zaključio je Kaj sumorno i ponovo uzeo knjigu koja mu je ležala u krilu i oslanjala se na stomak: tanku zbirku pesama nekog oblasnog pesnika. Majka ju je dobila na poklon za Božić prošle godine od njegove devojke Mimi.

Nastavio je gde je stao, prihvatio prekinutu reč, popravio stihove i brzo ih jedan za drugim okačio u vazduhu kao lake ukrasne kugle na jelku. Da obraduje usnulu majku. Međutim, Kaj je bio srećan što nije umrla tog dana. Bilo bi neprimereno da prestane da diše istog dana kad polunagi muškarci sumnjivih namera vape za najsitnijim česticama istog vazduha koji bi predstavljao njen poslednji udah.

* * *

Skoro podjednako često njegov mlađi brat Gustav bi sedeo u tom naslonjaču sa izlizanim kožnim sedištem. Smenjivali su se kao vredne radilice u košnici. Ponekad bi bdeli zajedno. Ležali bi u sigurnoj senci njenog veličanstva, pre nego što bi jedan od njih podigao krilo i odlepršao blistavim lepetom, iz zatvorenog betonskog prostora – pravo na sunce i u život. Drugi bi ostao uz kraljicu na samrti, uvijao je u nektar strepnje i iščekivao smrt s njom.

I, hvala Bogu dragom, majka je umrla dok je Kaj bdeo nad njom. Ipak, zamalo mu je promakao trenutak kad je napustila zemaljsko počivalište. Samo što je otišao u kupatilo i pokušavao da opere sok od pomorandže koji mu je, kao i uvek, iscurio na kragnu. Što je, naravno, bilo osuđeno na neuspeh: ko bi mogao da opere nešto s košulje a da je ne skine? Samo osoba kojoj je struka cirkus, pomislio je Kaj. Ne – mačka. To prokletstvo je oduvek visilo nad njegovom

ljubavlju prema citrusnom voću. Uvek bi se raspalo nakon njihovog druženja. Prekinuo je pljuskanje po košulji kad se iz hladnih metalnih okvira bolničkog kreveta i zategnute posteljine začuo kašalj.

Kao što se vrhovi planina ističu nanosima snega, izbijale su majčine jagodične kosti ispod blede, naborane kože.

Kosa je ležala rasuta i teška poput konjske dlake na jastuku, a oštri očajnici virili su joj između poluotvorenih usana. Izgledala je otmeno. Čak i u ovom trenutku kad to više ničemu nije služilo, bila je otmena. Ruke, čije je nokte lakirao prethodnog dana, počivale su u gracioznom pokretu prema grudima – kao da će upravo ispuniti telo vazduhom. Kaj je gotovo očekivao da je vidi kako izdiše, uz padajući pokret ruke duž tela kao u jogi – da pokaže kako se najbolje unosi kiseonik. Ali nije to učinila, iako je i dalje disala. Nepravilno i slabo, dok je kiseonik i dalje izlazio iz nje.

Kaj je primakao stolicu bliže i seo pored predivne žene koja je trebalo da potone u krevetu, ali je, po navici, izgledala kao da lebdi, izdignuta nad svime što opterećuje obične ljude. Sila teže nikad nije zaista ovladala hladnom nadmoći njegove majke. Njeni koraci bili su nalik pahuljicama na toplom kamenju, suzdržani pokreti su je nosili napred u životu, s gotovo maglovitim, plesnim pokretima – poput vile.

Neopisiva, nedostupna. Beskrajno lepa.

Njene crvene naočare su bile sklopljene na noćnom stoliću. Kaja je obuzeo neobičan poriv da ih stavi, da vidi kroz isto staklo kroz koje je gledala žena koja ga je rodila. Hteo je da gleda kroz njene oči. Želeo je da je sagleda – i da je sretno prvi put. Sad kad je to bio njihov poslednji trenutak.

Umesto toga, prešao je rukom preko njenog pokrivača, koji, naravno, nije imao nijedan nabor.

„Hoćeš da pozovem medicinsku sestru? Ili Gustava?“, upitao je uznemirenim glasom.

Majka je načas trepnula i mirno odmahнула glavom. Disala je neujednačeno i napeto, ali izgledalo je kao da ne oseća bol. Kaj je potražio njen pogled i pronašao ga: svetlosmeđ poput šoljice čaja erl grej s mlekom.

Između njih je ležao sloj po sloj tišine, tajni, zavesa, nejasnoća i pitanja – poput naslaganih maramica. Majka i sin su se gledali, i majka mu je ukazala čast time što nije odvrtila pogled. Bar ovog puta. Otvorila je vrata ka onome što je ležalo skriveno u njoj, tako da je jedva mogao naslutiti kako se nešto kreće iza privida udaljenosti. Njeno vitko grlo podsećalo je na labudov vrat dok je odmaralo na jastuku, toliko je ličilo na labuda u tom trenutku da je jastuk izgledao kao namreškana vodena površina ispod nje.

„Dolazi kraj, Kaju“, prošaptala je. Zvučalo je kao da je napomenula da se odjavna špica za lep, ali ne preterano značajan film upravo prikazuje na televizoru. Njen pogled nalik ćilibaru otapao se dok su se kapci polako dizali i spuštali prema njemu.

Nije rekao ništa. Misli su mu jurile, sve što je nameravao da pita i kaže uskovitlalo se u glavi kao mladunci lisice u letnjoj igri. Progutao je knedlu. Majčini prsti su lagano tapkali preko pokrivača ka njemu i on ih je obuhvatio. Nokti su joj možda bili tvrdi i hladni na njegovim jagodicama, ali venčani prsten je bio čvrst i topao. Palcem je prešao preko njega i osetio sopstveni puls kako pecka i dobuje.

Toliko iščekivanje, a on nije bio spreman da ponudi više. Žudio je za nečim od nje. Bilo mu je toliko potrebno da čuje nešto od majke pre nego što ode od njega – pre nego što majčinska ruka, koja prema njemu nikad nije bila čvrsta, pusti njegov lepljiv dlan detinjstva. Ali sad kad je poslednja prilika u životu bila nadohvat ruke i mirno ga posmatrala... nije mogao da je zamoli. Usne su mu bile suve, kao nešto što je ležalo na suncu toliko dugo da je izgubilo svu gipkost.

Osetio je pre nego video kako labud u duši njegove majke skuplja snagu – pred naporom da se otisne nogama i pokuša da udari krilima po vazduhu. Ponovo joj je stegao ruku i promenio položaj.

„Mama“, rekao je tiho.

Sa svakim treptajem padali su, jedan po jedan, ti slojevi naslagani između njih toliko dugo, u ritmu tihih koraka smrti kroz prostoriju. Na kraju, njene zenice bile su potpuno bistre i gledala je u njega, pravo i blizu, i počela da govori.

Reći su bile tihe i melodične, a glas miran i mekan. Kaj nije mogao da se odbrani. Tekle su sa usana s prirodnošću i dubinom kakvu nikad nije čuo. Nije se radilo samo o jeziku. Govorila je tako tiho, potpuno drugačijom melodijom i tonom – jedino je mogao da se čudi dok je sedeo sa obrazom naslonjenim na njen dah da je čuje. Majka mu se nikad nije tako obraćala, ovo mu je bilo potpuno strano – a tako poznato. Čak nije ni primetio da je utihnula, sve dok nije osetio hladnoću svog uha. Kad je pogledao u nju, shvatio je da je već zatvorila oči i odletela s kapljicama vode koje su blistale na perima krila.

On je, a ne brat, doživeo majčin kraj. Bilo je pravde u tome, iako mu je srce bilo ugruvano dok je podizao telefon da obavi razgovor. Gustav je dobio početak, a Kaj kraj. Logika tog razmišljanja nije mu bila jasna, već više detinjasta, nagon-ska. Ali ko se ne pretvori u plačljivka kad mu mama umre?

* * *

Dve nedelje kasnije braća su stajala nedovoljno odevena na groblju i drhtala kad je sanduk spušten u ranjenu zemlju. Gustavova kći pevala je *Samo jedan dan*. Njene nevine, čiste note letele su kroz vazduh. Gustav je zgrabio doneto cveće kao što vilice stegnu nešto što ne bi trebalo reći.

Oko njih su se uzdizali spomenici ljudskom životu i smrti: njihovi snovi i čežnje, rad i trud, sažeti u uklesane znakove u kamenu. Tiha zbirka tih suza, od granita.

Šal je golicao Kajevo grlo i povukao je rajsferšlus. Snaja je trljala oči dlanovima.

Kaj je gledao kamen na kojem se majčin život sveo na brojeve i nekoliko slova, pored očevih, koji su već izbledeli od vremena i vetra. Njen prah će počivati ispod teškog granita, ali meki pokreti njenih nežnih ruku bili su urezani unutar njegove lobanje. I Mlečni put je sjao iznad njihovih lica, tinjao u njihovim kostima dok su sinovi gledali kako sanduk nestaje u crnilu.

U teskobi trenutka Kaj je razmišljao o tome da li će njegova majka sad pronaći mir. U duši koju je uvek uspevala da sakrije, osim kad bi je odao setan pogled prikovan za nešto izvan prozora, dok je ispijala jutarnju kafu. Ili kad je u suzama čitala neku potresnu autobiografiju, tad bi suze izbile ispod crvenih naočara. Hoće li taj pogled sad uspeti da uhvati ono što traži? Hoće li izvor suza presušiti?

Bol je dobio iza njegovih kapaka i pitao se hoće li majka sad zaista ostati u zemlji, ili će nastaviti da lebdi iznad nje kao što je to uvek činila.

Sklonio je kosu s lica i pogledao oko sebe ka malobrojnem skupu: tužni olovni vojnici, pognutih glava, na bdenju oko majčinog odmorišta. Nije se radilo o tome da ih je premalo – sahrana je, prema njenim željama, obavljena u najužem krugu porodice. Ne, nešto drugo je grizlo njegov duševni mir, nešto što je nadilazilo ono očigledno da majka više nije s njima, i osećao je takav prokleti *bol*.

Zavukao je ruku u džep i pronašao ogrizak jabuke. Nežno je izvadio seme iz otvorene utrobe vočke. Jednostavno je bacio seme na poklopac kovčega. Sveštenik ga je zbunjeno pogledao, a Gustav podigao obrve, ali taj čin je Kajju pružio nešto. Spokoj?

Promišljanje u nagoti

Uveče posle sahrane Kaj se osećao iscrpljeno, prazno i teško. Bio je zahvalan što je majčin oproštaj od ovog sveta naposljetku bio miran i dostojanstven. Mučile su je strepnja i zabrinutost, a zbog jakih lekova delovala je zbunjeno. Nепrestano se vraćala na gubitak oca svoje dece, oplakujući njegovu preranu smrt. Nепrestano je preživakavala svađu koju su vodili nekoliko sati pre nego što ju je osoblje hitne pomoći pozvalo da joj saopšti kako je Hans preminuo zbog snažnog srčanog udara. Očeva godišnjica smrti bi svake jeseni doplovila nebom poput olujnog oblaka, a njeno ponavljanje iste priče postajalo je sve gore.

„Posvađali ste se oko sitnice, mama“, rekao je mlađi brat, nameštajući naočare na nosu jednom rukom i tapšući majku drugom. „Znaš kakav je bio tata, to ga je prošlo i pre nego što se isparkirao.“

Oči njihove majke bile su neproporcionalno velike, kao muvlje, na uglastom licu. Odisala je mirisom hemikalija i bogzna kakvih supstanci.

„Ali ti ne znaš! Bože, pomoz mi. Nije trebalo da ga izazivam. Nije trebalo da to učinim. Ipak, ni na pamet mi nije palo da...“

„Niko nije mogao da predvidi da će se tata tek tako srušiti“, težio ju je Kaj. „Devojka na benzinskoj pumpi rekla je da je izgledao sasvim zdravo kad je izašao iz prodavnice.“

„Dragi moji dečaci, ne razumete. Ne možete da razumete.“

„Pa reci nam onda, mama“, rekao je Kaj, pomalo umoran od istog razgovora vođenog po ko zna koji put. „Ispričaj nam šta ne znamo, pa ćemo možda shvatiti... *o čemu se radi!*“

Majka je izvukla ruke ispod toplog pokrivača i stegla jake, marljive šake.

„Tata je umeo da kaže svašta što nije mislio. Možda to niste znali, ali umeo je da bude tako prokleta... nepromišljen!“ Poslednje je izgovorila kao da je crni oblak dima.

„A ja sam govorila, rekla sam mu od samog početka...“ Klimala je glavom kao da razgovara sa sobom. Pogledi braće su se sreli pod fluorescentnom rasvetom bolničke sobe, dok su strpljivo i bezvoljno čekali nastavak.

„Zakleo se u sopstveni život, razumete? U svoj život, da nikad neće.“ Zajecala je. „Da nikad neće reći to što je rekao, da nikad to neće izgovoriti. A onda je budala to uradila, iako sam mu objasnila šta će se desiti.“ Plakala je bez suza dok je tiho šaptala nastavak. „Objasnila sam mu! Objasnila sam mu hiljadu puta!“

Tad se i mama rasplakala, divlje i neobuzdano, otvorenih usta i stisnutih šaka, pritisnutih uz oštre jagodice. Sve je bilo neprijatno i tragično, i saosećali su s njom, iako im se događaj nije činio posebno ozbiljnim.

Lepo, pomislio je Kaj još jednom, bar je na kraju mogla da napusti ovaj svet mekšim korakom nego što su bili avetinjski skokovi koje je ranije pravila, vrteći se u beskonačnim krugovima.

Kad je pošao da se istušira, pozvao je Mimi. Njen naglasak kao da mu je milovao uho.

„Kako je prošlo danas?“, upitala je oprezno.

„Pa, bilo je teško“, rekao je uz dubok uzdah. „Ali mislim da je bilo i lepo.“

„Mhm“, promrmljala je Mimi.

„Utešno je znati da više ne pati. Ako ništa drugo.“

Svlačio je tvrdoglavu čarapu koja mu se uporno lepila za kožu.

„Razumem, Kaju. Na kraju je mnogo patila.“

„Da“, potvrdio je, hvatajući se za drugu čarapu koja nikako da popusti.

„Izvini još jednom što nisam mogla da dođem, ali bila sam...“

„Znam, sve je u redu. Zapravo, to je bila jedina prilika da dobijemo ključeve na vreme, pa je ovako ispalo najbolje.“

Kaj je nesvesno prelazio rukom preko grudi, kao da pokušava da izmasira ono što ga je tištalo.

„Da, stvarno je ispao loš trenutak sa svekrvom i svim ostalim.“

Mimi je zvučala kao da je pritisnula telefon uz obraz i mokrila dok razgovaraju.

„Ne beri brigu, nego, pričaj mi o kući! Da li je sve prošlo dobro? Je li hladno?“

„Ha-ha, bogami, pomalo štipa obraze. Ali sunce je danas na trenutak izašlo, a kuća je i dalje predivna. Ipak, mislim da ćemo sledeće zime morati da unajmimo nekoga da čisti sneg. Nikad nećemo uspeti da uklonimo sav sneg iz ovog dvorišta, pogotovo ne ako zaista pada tako obilno kako kažu.“

„Videćemo“, odvratio je Kaj. „Mogli bismo da pitamo ženu koja nam je prodala kuću kad se vrati s Krita. Možda zna nekog u susjedstvu ko ima traktor.“

Počutao je neko vreme, još uvek usporenih misli zbog dana ispunjenog snažnim osećanjima, oklevajući da daje

velika obećanja u vezi s čišćenjem snega. Skrenuo je razgovor na nešto manje naporno.

„A Abel? Je li dao odobrenje za svoje novo kraljevstvo?“

Mimi se nasmejala. „Još uvek nije izašao iz kutije, samo leži tamo i mrko osmatra. Ipak, verujem da će mu se dopasti kad shvati da u ovoj rezidenciji ima mogućnosti za boravak na otvorenom.“

Kaj se pitao kako će njihov razmaženi i pomalo debeljuškasti gradski mačak biti prihvaćen u društvo očvrslih, verovatno grubljih mačaka iz severne Švedske. Možda bi trebalo da mu stave ogrlicu sa šiljcima da mu poveća ugled i pojača autoritet. Tako da mu drugi ljubimci ne upropaste lepu belu frizuru. Kaj se nasmejao toj slici i vratio se razgovoru.

„Sigurno... Kako ono beše, ponedeljak ili utorak ti je prvi radni dan?“, upitao je.

„Utorak“, rekla je Mimi i pustila vodu.

Kaj je pokušao da se seti da li imaju dugme ili ono što se povlači kad se pušta voda u klozetskoj šolji.

„Kako se osećaš povodom toga?“, upitao je.

Hm-hm. Nije mogao da se seti, i to ga je živciralo. Možda je u pitanju bila ona starinska stvar što visi s tavanice na lancu? Gospode. Zašto nije поближе pregledao sve pogodnosti? Da li je još nešto propustio?

„Pa, osećam se dobro, malo nervozno.“ Mimin maternji jezik je uticao na to da *nervozno* zvuči kao *nerposno*. Baš slatko, pomislio je Kaj, ne prvi put.

„Biće sve u redu, veruj mi! Bićeš odlična i već za vreme ručka će sami sebi čestitati što su te zaposlili.“ Osmehnulo se ohrabrujuće – kažu da ljudi mogu da čuju osmeh čak i preko telefona – i pomalo malodušno napeo mišiće pred ogledalom u kupatilu.

Grudi poput zobenih pahuljica, pomislio je i zapitao se gde li je čuo taj sasvim prikladan opis. Očigledno od nekog ko ga je video izbliza.

I sad je zaista čuo Mimin osmeh preko telefona. Zvonkim naglaskom je rekla: „Nedostaješ mi malkice.“

„I ti meni, ali dolazim čim završe s popisom imovine i svim tim.“

Okrenuo je leđa ogledalu i bacio pogled preko ramena.

„Znam. Ne zaboravi da mi zaliješ biljke u saksijama! I one u radnoj sobi.“

Kaj se pitao da li pod biljkama u saksiji misli na gustu živicu na prozorskoj dasci, ili će se zadovoljiti time da popraska malo vode po delovima koje dosegne s praga sobe. Uzdržao se da postavi pitanje, jer je bio zadovoljan ograničenom strategijom za obavljanje tog zadatka.

„Razumem. Sad idem pod tuš. Čujemo se sutra.“

Prekinuli su vezu. Ušao je pod tuš i podesio vodu da bude maltene vrela. To mu je sad bilo potrebno, da spere bedu s kože.

Razmišljao je o Mimi u novoj kući, koju je video jedino tokom razgledanja pre nekoliko nedelja. Pitao se da li je zapamtila da ispusti vazduh iz radijatora u dnevnoj sobi. Kašljali su kao pacijenti s bronhitisom kad Kaj nije mogao da se suzdrži da ne odvrne ventil tokom obilaska sa agentom. Mimi ga je tako pogledala da je uplašeno pokušao da zavrne ventil, zbog čega je radijator zastenjao kao da mu se stanje naglo pogoršalo i bori se za vazduh pod maskom s kiseonikom.

Osmehnuo se. Radovao se životu s Mimi, ženom čiji pogledi mogu da ukrote njegove loše navike i radoznalost. Bila je jaka i neposredna. To kako je izgovarala njegovo ime, kao da je finska poezija... a možda i ne. Ljubavna izjava na